

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชน : ศึกษากรณีเด็กไร้สัญชาติในชุมชนบ้านแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพภูมินิเวศน์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ระบบการศึกษา การเมืองการปกครอง วิถีชีวิต และค่านิยมของชุมชนแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีผลต่อเด็กไร้สัญชาติและครอบครัว เพื่อศึกษาสภาพครอบครัวของเด็กไร้สัญชาติทัศนคติของผู้ปกครองต่อการศึกษา และความใฝ่ฝันในชีวิตของเด็กไร้สัญชาติ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่และรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และชุมชน โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 กลุ่ม คือ 1) เด็กไร้สัญชาติ 2) ผู้ปกครองเด็กไร้สัญชาติ 3) ผู้นำชุมชน 4) เจ้าหน้าที่รัฐ 5) เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสิ้น 54 คน แล้ววิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 สภาพภูมินิเวศน์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ระบบการศึกษา การเมืองการปกครอง วิถีชีวิต และค่านิยม

พื้นที่บ้านแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงติดกับแม่น้ำแม่สามแลบในแนวตะเข็บชายแดนประเทศไทยกับประเทศพม่า อยู่ห่างไกล การคมนาคมไม่สะดวก และไฟฟ้ายังเข้าไม่ถึง ปัจจุบันชาวบ้านใช้กระแสไฟฟ้าจากแผงโซลาร์เซลล์

พื้นที่บ้านแม่สามแลบติดกับป่าสงวน ชาวบ้านจึงมีปัญหาที่ดินทำกิน มีเพียงที่อยู่อาศัยที่สามารถปลูกผักสวนครัวสำหรับบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น ไม่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการทำเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ อาชีพและรายได้ส่วนใหญ่ของชาวบ้านแม่สามแลบมาจากการรับจ้างทั่วไปและการหาของป่า การทำตอติง ค้าขาย และ จับปลา แต่ก็ไม่มาก รายได้ของชาวบ้านจึงไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับการทำงานและฤดูกาลสำหรับการเก็บของป่ามาขาย การไม่มีพื้นที่ทำกินและการว่างงานทำให้ชาวบ้านครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านอพยพไปทำงานในตัวเมือง เนื่องจากไม่ต้องใช้แรงงาน

ในการทำเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ เด็ก ๆ จึงไม่ต้องช่วยเหลือครอบครัวในการประกอบอาชีพ แต่จะรับผิดชอบเพียงงานบ้านเล็กน้อยเท่านั้น

เนื่องจากชาวบ้านอพยพเข้ามาจากหลายที่ทำให้มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ มีทั้งกะเหรี่ยง มุสลิม ไทใหญ่ แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันเพราะแต่ละชาติพันธุ์จะมีผู้นำของตนเองเพื่อเป็นตัวแทนในการตกลงกัน มีการทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกันทำให้เกิดความสามัคคี การอพยพเข้ามาทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่อายุน้อยและไม่เคยได้รับการศึกษาจากโรงเรียนของประเทศไทยไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ อาจจะฟังรู้เรื่อง แต่เขียนและอ่านไม่ได้ การสื่อสารในครอบครัวชาวบ้านส่วนมากยังคงใช้ภาษาพม่า หรือภาษากะเหรี่ยง

ชาวบ้านไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น พวกเขาเชื่อว่าสิ่งที่ทำรายได้และจำเป็นต่อการเรียนรู้มากกว่าคือการศึกษาในโรงเรียนจะนำไปสู่การมีอาชีพที่ดีและรายได้ที่สูง โดยไม่จำเป็นว่าต้องกลับมาทำงานในหมู่บ้าน ขอแค่มีรายได้และสามารถส่งมาให้ครอบครัวได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือแม้แต่การสอนเกี่ยวกับอาชีพของครอบครัวก็ได้รับการถ่ายทอดไปสู่ลูกหลานน้อยหรือบางครอบครัวก็ไม่เคยสอนเลย

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยหรือไม่เคยรับการศึกษาเลย แต่พวกเขาก็ยกย่องคนที่เรียนหนังสือสูง ๆ พวกเขาเชื่อว่าการศึกษาที่สูงขึ้นจะทำให้ได้งานที่ดีและมีรายได้ดีตามไปด้วย และให้ความยอมรับกับอาชีพครูและหมอเพราะคนที่เข้ามาอยู่ก็มีครูกับหมอที่ได้รับการศึกษาสูงและเกี่ยวข้องกับชีวิตของพวกเขา จึงเป็นอาชีพที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านพอสมควร

5.1.2 สภาพครอบครัว ทักษะของผู้ปกครองต่อการศึกษา และความใฝ่ฝันในชีวิตของเด็กไร้สัญชาติ

จากกรณีศึกษาเด็กไร้สัญชาติที่เข้าถึงสิทธิทางการศึกษาและผู้ปกครองจำนวน 10 กรณีพบว่า เด็กต้องการเรียนหนังสือจำนวน 8 คน และไม่ต้องการเรียนหนังสือ 2 คน อาชีพที่เด็กใฝ่ฝันอยากจะทำมากที่สุดคืออาชีพครู และหมอ เพราะเป็นอาชีพที่ได้รับการยอมรับและมีอิทธิพลรวมทั้งมีความใกล้ชิดกับตนในชุมชน เด็กเห็นภาพชัดเจน ประกอบกับผู้ปกครองส่วนใหญ่อยากให้ลูกเป็นครูหรือหมอ สอดคล้องกับค่านิยมของชุมชนที่ยกย่องคนเป็นครูและหมอ นอกจากนี้เด็กยังสนใจอาชีพต่าง ๆ ตามประสบการณ์ รวมทั้งการเห็นตัวอย่างจากคนใกล้ชิด เช่น พยาบาล ช่างยนต์ นักพัฒนาภาคเอกชน (NGO) แม่บ้าน ผู้ดูแลคนแก่

ปัญหาที่พบในการเรียนแบ่งออกเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในหมายถึงปัจจัยซึ่งเกิดจากตัวเด็กเองได้แก่ ไม่รู้ประโยชน์ของการศึกษาว่าจะเรียนไปเพื่ออะไร การเรียนอ่อนในบางรายวิชา การสื่อสาร การเดินทางจากครอบครัวเพื่อมาอยู่ประจำที่โรงเรียน ส่วนปัจจัยภายนอก

ได้แก่ ปัญหาการขอทุนการศึกษา เพราะทุนการศึกษาส่วนใหญ่มักจะกำหนดคุณสมบัติของผู้รับทุนว่าต้องมีสัญชาติไทย

สมาชิกในครอบครัวของกรณีศึกษามีตั้งแต่ 3 – 7 คน มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว คือมีพ่อแม่ลูก มีเพียงครอบครัวเดียวที่เป็นครอบครัวขยาย รายได้ของกรณีศึกษาอยู่ในช่วงระหว่าง 1,000 – 5,000 บาทต่อเดือน อาชีพของผู้ปกครองคือ รับจ้างทั่วไป หาบลา แบกของ ค้าขาย ขับเรือ ทอผ้า

ผู้ปกครองมีความต้องการให้บุตรหลานของตนเรียนหนังสือ แม้ว่าพวกเขาจะมีการศึกษาน้อยคือ เรียนไปเกินระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือไม่เลยเรียนหนังสือเลย แต่ผู้ปกครองเชื่อว่าการศึกษาคือช่วยให้สามารถหางานทำที่ดี และมีรายได้สูง ซึ่งจะช่วยให้ครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อาชีพที่ผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานทำมากที่สุด คือ ครูและหมอ ผู้ปกครองบางคนไม่ได้มีคาดหวังเป็นการเฉพาะ แล้วแต่ความต้องการของบุตรหลานของตน (ตารางที่ 5.1)

ตารางที่ 5.1

สรุปข้อมูลความใฝ่ฝัน ทัศนคติของผู้ปกครองต่อการศึกษา และความใฝ่ฝันในชีวิต ของเด็กไร้สัญชาติที่เข้าถึงสิทธิทางการศึกษา

กรณีศึกษา	ความใฝ่ฝัน	ทัศนคติต่อการศึกษา (เด็ก)	ปัญหา	สมาชิกในครอบครัว (คน)	อาชีพ	รายได้ / เดือน (บาท)	ทัศนคติต่อการศึกษา / ความคาดหวัง (ผู้ปกครอง)
กรณีศึกษาที่ 1	ยังไม่ได้คิด	ไม่อยากเรียน	ไม่รู้ว่าจะเรียนไปทำไม	5	หาปลา / แบกของ / เก็บของป่า	2,000 บาท	อยากให้เรียน / แล้วแต่ลูก
กรณีศึกษาที่ 2	อยากเป็นตำรวจ	อยากเรียน	การขอทุน	7	รับจ้างทั่วไป	3,000	อยากให้เรียน / แล้วแต่ลูก
กรณีศึกษาที่ 3	แม่บ้าน , เป็นผู้ดูแลคนแก่	ไม่อยากเรียน	เรียนไม่เก่ง	5	แบกของ	2,000 – 3,000	อยากให้เรียนแล้วแต่หลาน
กรณีศึกษาที่ 4	อยากเป็นหมอ / พยาบาล	อยากเรียน	การขอทุน	6	หาปลา	2,000	อยากให้เรียน / ครู , หมอ
กรณีศึกษาที่ 5	อยากเป็นช่างยนต์	อยากเรียน	ไม่มี	5	ขายของ	3,000	อยากให้เรียน / ครู

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

กรณีศึกษา	ความใฝ่ฝัน	ทัศนคติต่อการศึกษา (เด็ก)	ปัญหา	สมาชิกในครอบครัว (คน)	อาชีพ	รายได้ / เดือน (บาท)	ทัศนคติต่อการศึกษา / ความคาดหวัง (ผู้ปกครอง)
กรณีศึกษาที่ 6	อยากเป็นครู	อยากเรียน	ไม่มี	4	ค้าขาย / ทอผ้า	5,000	อยากให้เรียน / ครู, หมอ
กรณีศึกษาที่ 7	อยากเป็นช่างยนต์	อยากเรียน	ไม่ชอบเรียนภาษาอังกฤษ	6	รับจ้างทั่วไป	1,000 – 2,000	อยากให้เรียน / หมอ
กรณีศึกษาที่ 8	อยากเป็นหมอ/ครู/พยาบาล	อยากเรียน	การสื่อสารภาษาไทย / คิดถึงบ้าน	7	ขับเรือ / ขายของ	3,000 – 4,000	อยากให้เรียน / แล้วแต่ลูก
กรณีศึกษาที่ 9	อยากเป็น NGO / ครู	อยากเรียน	การขอรุณ	3	ค้าขาย	1,500	อยากให้เรียน / ครู / หมอ
กรณีศึกษาที่ 10	อยากเป็นหมอ	อยากเรียน	การสื่อสารภาษาไทย	6	รับจ้างทั่วไป / ขับเรือ	2,000 – 3,000	อยากให้เรียนแล้วแต่ลูก

สำหรับกรณีศึกษาเด็กไร้สัญชาติที่เข้าไม่ถึงสิทธิทางการศึกษาและผู้ปกครองจำนวน 10 กรณี พบว่าเด็กต้องการเรียนหนังสือจำนวน 2 คน และไม่ต้องการเรียนหนังสือ 8 คน ขณะที่ผู้ปกครองจำนวน 2 รายที่ไม่ต้องการให้บุตรหลานเรียนหนังสือ อีก 8 ราย ต้องการให้เรียนหนังสือ

อาชีพที่เด็กใฝ่ฝันแตกต่างกันไป กล่าวคือ เป็นตำรวจ ช่าง รับจ้างทั่วไป ครู เปิดร้านขายของ อยากไปทำงานเมืองนอก รับจ้างเป็นแม่บ้าน อยากแต่งงานมีครอบครัว

ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาของเด็ก แบ่งออกเป็น 1) ปัญหาการเรียน คือ ผลการเรียนอ่อน เรียนไม่ทันเพื่อน เรียนไม่รู้เรื่อง ซึ่งแบ่งเป็น 2 กรณีคือ ระดับสติปัญญา และ พฤติกรรมส่วนบุคคล อันได้แก่ความใส่ใจและความความรับผิดชอบทางการเรียน 2) ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย เช่น มี 2 กรณีที่ผู้ปกครองเสียชีวิต ทำให้ต้องออกมาทำงานเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว หรือกรณีที่ผู้ปกครองไม่มีเงินเงินพอจะให้เป็นค่าขนมและค่าเดินทางสำหรับเรียนหนังสือ 3) ปัญหาการสื่อสาร เด็กบางคนไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ทำให้ฟังครูไม่เข้าใจคุยกับเพื่อนไม่รู้เรื่องจึงไม่ออกไปเรียนหนังสือ 4) ปัญหาการถูกโรงเรียนไล่ออก

สมาชิกในครอบครัวของกรณีศึกษามีตั้งแต่ 3 – 7 คน มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว คือมีพ่อแม่ลูก มี 2 ครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยาย รายได้ของกรณีศึกษาอยู่ในช่วงระหว่าง 1,000 – 6,240 บาท ต่อเดือน อาชีพของผู้ปกครองคือ รับจ้างทั่วไป เฝ้าถ่าน เก็บตอตึง เก็บเห็ด หาของป่า และค้าขาย

ผู้ปกครองมีการศึกษาน้อยคือ เรียนไม่เกินระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ ไม่เคยเรียนหนังสือเลย ผู้ปกครองมีทั้งอยากให้เรียนหนังสือกับไม่อยากให้เรียนหนังสือ สำหรับผู้ปกครอง 2 ราย ที่ไม่ต้องการให้เรียนนั้นเพราะเชื่อว่าระดับสติปัญญาของบุตรหลานไม่ดีเรียนไปก็ไม่ประโยชน์ (ตารางที่ 5.2)

ตารางที่ 5.2

สรุปข้อมูลความไม่ฝืน ทักษะคติของผู้ปกครองต่อการศึกษา และความไม่ฝืนในชีวิต ของเด็กไร้สัญชาติที่เข้าไม่ถึงสิทธิทางการศึกษา

กรณีศึกษา	ความไม่ฝืน	ทัศนคติต่อการศึกษา (เด็ก)	ปัญหา	สมาชิกในครอบครัว (คน)	อาชีพ	รายได้ / เดือน (บาท)	ทัศนคติต่อการศึกษา / ความคาดหวัง (ผู้ปกครอง)
กรณีศึกษาที่ 1	ตำรวจ	ไม่ยอมเรียน	เรียนไม่เก่ง , ค่าใช้จ่ายในบ้านไม่พอ	5	เฝ้าถ่าน / เก็บใบตอตึงขาย	2,000	อยากให้เรียนแต่ผู้หญิงที่มีลูกแล้วไม่จำเป็นต้องเรียน
กรณีศึกษาที่ 2	ยังไม่รู้	ไม่ยอมเรียน	ต้องดูแลน้อง (แม่เสียชีวิต) , ค่าใช้จ่ายในบ้านไม่พอ	4	รับจ้างส่งของ	3,000 – 4,000	อยากให้เรียนแต่ถ้าหยุดเรียนไปนานก็ไม่จำเป็นต้องเรียน
กรณีศึกษาที่ 3	ยังไม่รู้	ไม่ยอมเรียน	เรียนไม่เก่ง , ฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่อง , ถูกไล่ออก , ครูดุ	6	รับจ้างทั่วไป / เก็บใบตอตึงขาย	1,000 – 2,000	อยากให้เรียนแต่เมื่อโดนไล่ออกก็ยอมรับสภาพ
กรณีศึกษาที่ 4	ช่าง	อยากเรียน	ต้องช่วยแม่ทำงาน(พ่อเสียชีวิต)	4	เก็บตอ / รับจ้างทั่วไป / หาของป่า	2,000 – 3,000	อยากให้เรียน
กรณีศึกษาที่ 5	รับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน	ไม่ยอมเรียน	เรียนไม่รู้เรื่อง / ครูดุ / เรียนไม่ทันเพื่อน	3	รับจ้างทั่วไป / ญาติให้	1,500	ไม่ยอมให้เรียนลูกสมองไม่ดี

ตาราง 5.2 (ต่อ)

กรณีศึกษา	ความถี่	ทัศนคติต่อการศึกษา (เด็ก)	ปัญหา	สมาชิกในครอบครัว (คน)	อาชีพ	รายได้ / เดือน (บาท)	ทัศนคติต่อการศึกษา / ความคาดหวัง (ผู้ปกครอง)
กรณีศึกษาที่ 6	ครู, เปิดร้านขายของ	อยากเรียน	ไม่มีเงินไปเรียน	5	ค้าขาย	1,800	อยากให้เรียน / ครู
กรณีศึกษาที่ 7	รับจ้างเลี้ยงเด็ก	ไม่ชอบเรียน	เรียนไม่ทันเพื่อน	7	รับจ้างทั่วไป	6,240	ไม่ชอบให้เรียน เพราะหัวไม่ดี
กรณีศึกษาที่ 8	อยากไปเมืองนอก	ไม่ชอบเรียน	ฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่อง	5	ขับเรือ / หาของป่า	2,000	อยากให้เรียน / ครู / หมอ / อยากให้ทำงานในหมู่บ้านเพราะไม่มีบัตร
กรณีศึกษาที่ 9	รับจ้างในตัวเมือง	ไม่ชอบเรียน	เรียนไม่เก่ง / ไม่มีเงินค่าขนม	5	หาเห็ด / หาของของป่า / รับจ้างทั่วไป	2,000	อยากให้เรียน / ครู / หมอ
กรณีศึกษาที่ 10	รับจ้างเป็นแม่บ้าน, แต่งงานมีครอบครัว	ไม่ชอบเรียน	เรียนไม่เก่ง / ตั้งครรภ์	5	รับจ้างทั่วไป / หาของป่า	1,000 – 2,000	อยากให้เรียนแต่ไม่มีเงินส่ง

5.1.3 รูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่

การจัดการศึกษาระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีโรงเรียนบ้านแม่สามแลบเปิดสอน โดยโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านแม่สามแลบ โรงเรียนรับเด็กไร้สัญชาติทุกคนในหมู่บ้านเข้าเรียน ส่วนจะสำเร็จการศึกษาถึงระดับใดนั้นแล้วแต่ปัจจัยของเด็กแต่ละคน

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีสถานศึกษา 2 แห่ง คือ 1) โรงเรียนบ้านห้วยไผ่ เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 รับทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีหอพักสำหรับนักเรียนที่บ้านอยู่ไกล โดยเด็กไร้สัญชาติที่เข้าเรียนจะได้รับสิทธิ์ในการพักที่หอพักนักเรียน โดยอนุญาตให้กลับบ้านเดือนละ 2 ครั้ง 2) โรงเรียนสบเมยวิทยาคม เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 รับทั้งนักเรียนชายและหญิง มีหอพักสำหรับนักเรียนที่บ้านอยู่ไกล เด็กไร้สัญชาติที่เข้าเรียนจะได้รับสิทธิ์ในการพักที่หอพักนักเรียน โดยอนุญาตให้กลับบ้านเดือนละ 2 ครั้ง ในระดับชั้น

มัธยมศึกษาตอนต้นเด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบจะเลือกศึกษาต่อที่โรงเรียนใดนั้นจะขึ้นอยู่กับ
 ประสพการณ์ว่ามีคนรู้จักเคยเรียนอยู่ที่โรงเรียนใด และเมื่อจบระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเด็กไร้
 สัญชาติก็จะเข้าศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนสบเมยวิทยาคม

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอสบเมยหรือ กศน. เปิดเพื่อขยาย
 โอกาสทางการศึกษาแต่เด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบส่วนน้อยเท่านั้นที่เรียนที่ กศน. ส่วนมากคน
 ที่เรียนจะเป็นวัยผู้ใหญ่เพราะเด็กไร้สัญชาติสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนภาคปกติได้

5.1.4 รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติที่สอดคล้องกับบริบทของเด็ก ครอบครัว และ ชุมชน

ความต้องการของชุมชนต่อการพัฒนา ชุมชนต้องการพื้นที่สำหรับประกอบอาชีพ แต่
 เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนติดกับพื้นที่ป่าสงวน อาชีพที่จะช่วยพัฒนาชุมชนตามทัศนะของผู้เฝ้าคิดว่า
 น่าจะเป็นอาชีพครูและหมอเพราะครูจะช่วยอบรมให้ความรู้กับเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน ส่วน
 หมอจะช่วยดูแลคนเจ็บป่วยไม่ต้องลงไปรักษาในเมือง เพราะเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางและ
 บางครั้งต้องใช้เวลาไปรอข้ามวัน และอยากให้มีการสอนทักษะอาชีพให้กับชาวบ้านเนื่องจาก
 ชาวบ้านไม่มีอาชีพเกิดการอพยพออกนอกหมู่บ้านเพื่อไปขายแรงงานในเมือง ชุมชนพร้อมจะ
 สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชนเพียงแต่เด็กและผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้
 จากภูมิปัญญาเท่าใดนัก รูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับชุมชนควรจะสนับสนุนให้เกิดอาชีพที่ทำ
 ในหมู่บ้านได้อย่างยั่งยืน โดยต้องการให้หน่วยราชการเข้ามาดูแลสนับสนุน สำหรับหลักสูตรการ
 เรียนการสอนผู้นำชุมชนเห็นว่าเหมาะสมแล้วไม่อยากจะเปลี่ยนแปลงอะไร อยากให้เด็กได้เรียน
 รวมกับเด็กพื้นราบ ไม่ต้องการแบ่งแยก

ความต้องการของครอบครัว ครอบครัวส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการศึกษา หากบุตร
 หลานของตนมีศักยภาพที่จะเรียนได้และครอบครัวสามารถที่จะส่งได้ผู้ปกครองเต็มใจให้บุตรหลาน
 ได้เรียนหนังสือเพราะมีความเชื่อว่าการศึกษาจะทำให้ได้ประกอบอาชีพที่ดีและมีรายได้สูง ความ
 ต้องการของครอบครัวต่อการประกอบอาชีพของบุตรหลานแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ
 1) ต้องการให้ประกอบอาชีพในชุมชน 2) ต้องการให้ประกอบอาชีพในตัวเมืองแล้วส่งเงินกลับมาให้

ความคาดหวังของผู้ปกครองต่ออาชีพ ของบุตรหลาน สรุปได้ 2 ประการ คือ 1) แล้วแต่ตัว
 บุตรหลานว่าอยากเรียนอะไร 2) มีความคาดหวังของอาชีพอยู่แต่ไม่ได้บังคับให้บุตรหลานต้อง
 เรียนความต้องการของตน อาชีพที่ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความต้องการให้บุตรหลานทำมากที่สุด คือ
 ครู และ หมอ เพราะคิดว่าเป็นอาชีพที่ได้รับการยกย่อง และผู้ปกครองได้เคยสัมผัสใกล้ชิดกับอาชีพ
 ดังกล่าว สำหรับการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้ปกครองมีความคิดที่ไม่มีเจตจำนงเท่ากัน

การเรียนในรายวิชาปกติเพราะไม่สามารถสร้างรายได้ให้ การเรียนทักษะอาชีพเป็นสิ่งที่ดีแต่ ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่าเรียนสายสามัญน่าจะสร้างรายได้ที่ดีได้มากกว่าจึง สนับสนุนบุตรหลานให้เรียนสายสามัญมากกว่า ผู้ปกครองคิดว่าหลักสูตรที่ทางราชการจัดไว้ นั้น คืออยู่แล้ว และไม่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้เพราะว่าผู้ปกครองไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบ การศึกษา แต่ได้วุฒิการศึกษาและสามารถไปประกอบอาชีพได้รายได้ดีก็เพียงพอแล้ว

ความต้องการของเด็กไร้สัญชาติ เด็กต้องการครูผู้สอนที่มีความเข้าใจ เพราะเด็กไร้สัญชาติ มีปัญหาเรื่องการสื่อสารไม่มากนักน้อยแล้วแต่การปรับตัวเมื่อเข้าสู่การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาเมื่อ ต้องเรียนร่วมกับเด็กพื้นที่ราบ ปัญหาทุนการศึกษาเป็นอีกโอกาสหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กไร้สัญชาติ สามารถเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นได้ เนื่องจากครอบครัวเด็กไร้สัญชาติมีรายได้น้อย เด็กไร้สัญชาติมี ความใฝ่ฝันเรื่องอาชีพในอนาคตตามสิ่งทีพวกเขาได้รับการถ่ายทอดมาจากชุมชนและครอบครัวนั้น คืออาชีพครูและหมอ และอาชีพที่ได้เรียนรู้จากการที่มีบุคคลใกล้ชิดจัดทำหรือคนในชุมชนทำแล้ว ได้รับการยอมรับ เช่น พยาบาล เนื่องจากมีคนในหมู่บ้านได้เรียน อาชีพช่างยนต์ หรือแม้แต่การ รับจ้างทำงานในเมืองเด็กก็จะคาดหวังตามประสบการณ์และการเรียนรู้จากคนใกล้ชิด อาชีพที่เด็ก รู้จักอยู่ในวงที่จำกัดตามการรับรู้ เด็กได้รับอิสระทางการตัดสินใจมากพอสมควรเนื่องจาก ผู้ปกครองส่วนมากไม่ได้รับการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อยจึงไม่ได้สอบถามเกี่ยวกับผลการ เรียนหรือบังคับตรวจตราพฤติกรรมการเรียนของบุตรหลาน ขอแค่เรียนก็พอ

รูปแบบการศึกษาที่เด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบได้รับในปัจจุบันพบว่า สิทธิในการเข้า ศึกษาไม่ได้ถูกกีดกัน เด็กสามารถที่จะเข้าศึกษาได้เหมือนเด็กมีสัญชาติไทยและได้รับวุฒิการศึกษา ตามปกติ ปัญหาการเลือกปฏิบัติไม่มีจากสถานศึกษาในพื้นที่ เพราะบุคลากรมีความเข้าใจและ ใกล้ชิดกับคนไร้สัญชาติ หลักสูตรการเรียนการสอนจัดตามที่ราชการกำหนด ไม่มีการแบ่งแยกใน การวัดประเมินผลแต่อย่างใด การจัดการศึกษาในระดับอนุบาลจนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ หมู่บ้านแม่สามแลบมีจุดอ่อน เนื่องจากการที่มีแต่เด็กในชุมชนเรียนเท่านั้น ภาษาที่เด็กใช้สื่อสาร หรือมาตรฐานการเรียนการสอนเป็นไปในลักษณะยึดหยุ่นตามความเป็นจริงของเด็ก ดังนั้น เด็ก อาจจะมีปัญหาเรื่องการสื่อสารเมื่อต้องมาเรียนต่อระดับมัธยมใน โรงเรียนที่เรียนร่วมกับเด็กที่อื่น

ข้อเสนอแนะของครูในพื้นที่ต่อการจัดรูปแบบการศึกษาคือ ควรจะจัดการวัดและประเมินผล การเรียนแยกจากเด็กในเมืองเพราะข้อจำกัดของเด็กบนพื้นที่สูงมีมากกว่า การใช้ข้อสอบส่วนกลาง วัดผลจะทำให้เด็กเสียกำลังใจทั้งที่ตั้งใจเรียนแต่เมื่อวัดผลเป็นเกณฑ์ร่วมกันทำให้ระดับผลการเรียน ไม่ดี และควรมีการปรับปรุงสื่อการสอนซึ่งมีข้อจำกัดมากเพราะไม่มีไฟฟ้าใช้

ข้อเสนอแนะขององค์กรพัฒนาเอกชน สรุปได้ 3 ประการ คือ

1) ควรให้น้ำหนักความแตกต่างในแต่ละท้องถิ่น เพราะไม่ใช่ปัญหาเฉพาะกลุ่มของความมีหรือไม่มีสัญชาติ แต่มีปัญหาที่นโยบายการศึกษา ควรทำให้คนไร้สัญชาติมีอัตลักษณ์ของตนเอง และเรียนรู้ในอัตลักษณ์ของเขาจริง ๆ กรอบนโยบายแบ่งเป็น 60 ต่อ 40 แต่ในทางปฏิบัติยังไม่ได้เน้นเรื่องท้องถิ่น เด็กทุกที่เรียนแบบเดียวกัน เรียนแต่แกนกลาง ไม่มีมองรอบด้าน ทุกอย่างสำเร็จในอินเทอร์เน็ต ไม่มีความรู้ในชุมชน ท้องถิ่น

2) ควรจะเรียนทั้งเรื่องไกลตัวและใกล้ตัวทั้งหมด โดยเฉพาะเรื่องใกล้ตัว โรงเรียนบางแห่งต้องการให้เด็กพูดภาษาไทยได้ จึงติดป้ายหน้าโรงเรียนว่า พูดภาษาถิ่นคำละบาท สิ่งนี้เป็นการไม่เห็นคุณค่า ของภาษาของชนเผ่าหรือไม่

3) ควรปรับนโยบาย หลักสูตร รูปแบบแนวทางให้ดีขึ้นให้เหมาะสมก่อน หากจะมีการแยกโซนเรียน แยกโซนสอบ หากแยกเลยจะแก้ไม่เสร็จ เพราะถ้าจะแยกการศึกษาก็ต้องให้ไปในทิศทางเดียวกัน

5.2 อภิปรายผล

ผลการวิจัยมีทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยในอดีตและมีทั้งประเด็นที่แตกต่าง ซึ่งผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาเปรียบเทียบว่าสอดคล้องหรือแตกต่างอย่างไรดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาพบว่า สิทธิทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติในการศึกษานั้นมีสิทธิได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับเด็กที่มีสัญชาติไทย คือสามารถที่จะเข้ารับการศึกษาระบบได้โดยไม่มีภาระแบ่งแยกและสามารถได้รับวุฒิการศึกษาเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวรรณิ เจริญ (2547) ได้ศึกษาสิทธิในการศึกษาของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย พบว่า สิทธิในการศึกษานั้นเป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งจารีตประเพณีระหว่างประเทศ และสนธิสัญญาที่ประเทศไทยร่วมเป็นภาคี ซึ่งกฎหมายระหว่างประเทศที่รับรองคุ้มครองสิทธิทางการศึกษานี้ ต่างชี้ว่าสิทธิทางการศึกษาเป็นสิทธิมนุษยชน ซึ่งฐานแห่งสิทธิเกิดจากความเป็นมนุษย์ นอกจากนั้นกฎหมายภายในของไทยทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 และฉบับ พ.ศ. 2550 รวมถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต่างรับรองคุ้มครองสิทธิในการศึกษาของบุคคล แม้กระทั่งเป็นคนไร้สัญชาติก็ย่อมมีสิทธิในการศึกษาในประเทศไทยเช่นเดียวกัน

ผลการศึกษาพบว่า เด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาเป็นการศึกษาในระบบ โดยระดับอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านแม่สามแลบ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนบ้านห้วยโพธิ์หรือโรงเรียนสบเมยวิทยาคม ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนสบเมยวิทยาคม แตกต่างจากงานวิจัยของศูนย์ ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่องการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของ

เด็กข้ามชาติ กรณีศึกษาในพื้นที่ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก อำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา พบว่า เด็กในพื้นที่ที่ได้รับการศึกษาประมาณ 20-30 % ส่วนอีก 70-80 % นั้นไม่ได้รับการศึกษา ซึ่งเด็กที่ได้รับการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษานอกระบบที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ เอ็นจีโอ เนื่องจากมีความยืดหยุ่นในหลักสูตรการเรียนและมีครูอาสาสมัครที่พูดภาษา ถิ่นของพ่อและแม่เด็กได้

ผลการศึกษาพบว่า เด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบมีอุปสรรคต่อการเข้าถึงการศึกษาคือ

1) ปัญหาการเรียน คือ ผลการเรียนอ่อน เรียนไม่ทันเพื่อน เรียนไม่รู้เรื่อง ซึ่งแบ่งเป็น 2 กรณีคือ ระดับสติปัญญา และ พฤติกรรมส่วนบุคคล อันได้แก่ความใส่ใจและความความรับผิดชอบทางการเรียน 2) ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย เช่น มี 2 กรณีที่ผู้ปกครองเสียชีวิต ทำให้ต้องออกมาทำงานเพื่อหารายได้ไว้ใช้ในครอบครัว หรือกรณีที่ผู้ปกครองไม่มีเงินเงินพอจะให้เป็นการค่าขนมและค่าเดินทางสำหรับเรียนหนังสือ 3) ปัญหาเรื่องการสื่อสาร เด็กบางคนไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ทำให้ฟังครูไม่เข้าใจคุยกับเพื่อนไม่รู้เรื่องจึงไม่ยอมไปเรียนหนังสือ 4) ปัญหาการถูกโรงเรียนไล่ออก ปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของเปรมใจ วงศิริไพศาล (2552) ทำการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว กรณีศึกษา อ.แม่สอด จ.ตาก พบว่าอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาก่อเกิดจากค่าใช้จ่าย 49.2% การสื่อสาร 14.3% คนไทยไม่ชอบ 4.8 %

ผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวและชุมชนของเด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบมีส่วนต่อความคิดและทัศนคติต่อการศึกษาในเชิงบวกคือรู้ว่าการศึกษาให้ประโยชน์แก่บุตรหลาน การศึกษาจะทำให้ได้ทำงานที่ดีมีรายได้สูง ชุมชนและครอบครัวหากมีศักยภาพที่จะส่งไหวจะสนับสนุนให้บุตรหลานได้เรียนหนังสือ แต่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ใช่ผู้มีสิทธิขาดในการตัดสินใจ ตัวเด็กเองจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะเรียนต่อหรือไม่ในกรณีที่ผู้ปกครองส่งไหวแต่ตัวเด็กเองไม่อยากจะเรียนก็มี แตกต่างจากผลการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ร่วมกับองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ ซึ่งศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อโอกาสทางการเรียนของเด็กต่างด้าวและเด็กชนเผ่า พบว่า ครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดในการอธิบายโอกาสทางการศึกษาของเด็กอพยพและเด็กไร้สัญชาติ เนื่องจากพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีสิทธิขาดในการตัดสินใจให้เด็กไปเรียน หรือไปที่ไหนก็ได้ ขึ้นอยู่กับมุมมองเห็นคุณค่าทางการศึกษาของผู้ปกครอง

ผลการศึกษาพบว่า นโยบายของรัฐบาลที่ให้เด็กไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยได้รับการศึกษา เป็นนโยบายที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมองว่าเป็นนโยบายที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อเด็กไร้สัญชาติให้ได้รับสิทธิทางการศึกษา ผู้ปกครองส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านแม่สามแลบรู้ถึงสิทธิในการศึกษารวมถึงการได้เรียนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เพราะการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ รวมทั้งการมีผู้นำของแต่ละชาติพันธุ์กระจายข่าวแก่สมาชิกของตน โรงเรียนในกลุ่ม

ตัวอย่างได้รับเงินอุดหนุนรายหัวตามปกติ แตกต่างจากผลการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ร่วมกับองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ ศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อโอกาสทางการเรียนของเด็กต่างด้าวและเด็กชนเผ่า พบว่า มีโรงเรียนและผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยที่ไม่รู้นโยบายในเรื่องการให้เด็กไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยได้รับการศึกษานอกจากนั้น ยังมีโรงเรียนในกลุ่มตัวอย่างประมาณครึ่งหนึ่งที่ไม่ได้รับเงินอุดหนุนรายหัวสำหรับที่เป็นเด็กอพยพต่างด้าวและเด็กไร้สัญชาติ จึงมีปัญหาในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

ผลการศึกษาพบว่า ครูและผู้บริหารสถานศึกษาที่เด็กไร้สัญชาติบ้านแม่สามแลบเข้าศึกษานั้นมีทัศนคติที่ดีต่อเด็กไร้สัญชาติ โดยไม่มีการแบ่งแยกและมองว่าเด็กไร้สัญชาติควรได้รับการศึกษาเพื่อที่พวกเขาจะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษาให้เด็กไร้สัญชาติเช่นเดียวกับเด็กสัญชาติไทย แตกต่างจากผลการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ร่วมกับองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ ศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อโอกาสทางการเรียนของเด็กต่างด้าวและเด็กชนเผ่า พบว่าครูส่วนใหญ่มีความเต็มใจที่จะสอนเด็กอพยพต่างด้าวและเด็กไร้สัญชาติ ซึ่งส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบและตั้งใจเรียน แต่ก็มีครูผู้บริหารศึกษาในจังหวัดบางคนที่มีทัศนคติไม่ดี และไม่เห็นด้วยที่จะต้องจัดการศึกษาให้แก่เด็กเหล่านี้

นอกจากการอภิปรายผลการศึกษาโดยการเปรียบเทียบกับผลงานวิจัยที่ผ่านมาแล้ว ผู้ศึกษามีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีก 5 ประการ คือ

ประการแรก การไม่เห็นคุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจจะสะท้อนถึงการไม่รู้รากเหง้าของตนเอง ภูมิปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลตามแต่ละบริบทแตกต่างกันไป ว่ามีชีวิตความเป็นอยู่ในบริบทหรือสภาพแวดล้อมอย่างไร เอาตัวรอดจากสถานการณ์ แก้ปัญหา อย่างไร ภูมิปัญญาสามารถสะท้อนถึงความภาคภูมิใจในรากเหง้าหรือบรรพบุรุษของตน มีความเป็นไปได้ส่วนหนึ่งว่าคนที่คนไร้สัญชาติไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะพวกเขาอาจจะไม่รู้มาพวกเขาเป็นใคร เป็นประชากร ของประเทศใดพื้นที่ไหนโดยแท้จริง ซึ่งอาจจากการอพยพย้ายถิ่นฐาน การใช้ชีวิตอยู่ในแนวตะเข็บชายแดนไม่รู้ว่าจะวันใดต้องย้ายถิ่นฐานไปที่ไหนอีก อาจจะสรุปได้ว่า

1) การอพยพย้ายถิ่นฐานทำให้ไม่เกิดความผูกพันในพื้นที่อยู่อาศัย รวมถึงวัฒนธรรมธรรมเนียมท้องถิ่น ไม่รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนร่วมของวัฒนธรรมนั้น จึงไม่เห็นความสำคัญ

2) สะท้อนได้ว่าคนไร้สัญชาติกลุ่มนี้ไม่ภูมิใจในตนเอง ในวิถีชีวิตของตนทำให้ไม่เห็นความของการรักษาหรือถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง

การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องกระตุ้นให้เด็กไร้สัญชาติได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง อาจจะต้องเริ่มตั้งแต่ความร่วมมือของชุมชนที่จะยกย่อง

ผู้สูงอายุที่มีความรู้ หรือมีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ให้ปรากฏอย่างชัดเจน เมื่อสมาชิกในชุมชน เห็นว่าบุคคลที่มีภูมิปัญญาได้รับการยกย่อง ก็จะเกิดความรู้สึกเห็นถึงคุณค่าและอยากจะปฏิบัติตามต่อไป อีกทั้งการสร้างมูลค่าให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้คนไร้สัญชาติเห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นของ ประโยชน์และคุณค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน เช่น การสนับสนุนผ้าทอที่เป็นลายดั้งเดิม ว่ามี ประวัติความเป็นมาอย่างไร สืบทอดและมีเรื่องราวอย่างไร และสามารถนำมาจำหน่ายสร้างรายได้

รูปแบบการศึกษาจะต้องไม่ทำให้เด็กละเลยความเป็นมาของตนเองหรืออัตลักษณ์ให้เด็กได้ รู้จักรากเหง้าของตน การเปิดโอกาสให้เด็กได้พูดภาษาถิ่นเช่นภาษากะเหรี่ยง การจัดชุมนุมขึ้นเพื่อ จะให้นักเรียนคนอื่นที่สนใจได้แลกเปลี่ยนหลังเลิกเรียน เช่น เด็กไร้สัญชาติสอนภาษากะเหรี่ยงให้ เด็กไทย และเด็กไทยสอนภาษาไทยเพิ่มเติมให้ อาจจะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นหลังเลิกเรียนก็ได้ สอน ประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ตนเองขอให้ผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวพวกเขา เป็นใคร มาจากไหน เป็นต้น

ประการที่สอง บทบาทของผู้ปกครองทางการศึกษา ผู้ปกครองมีบทบาทน้อยต่อการศึกษา ของบุตรหลาน พิจารณาจากผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่เคยตรวจดูหรือถามถึงการบ้านของบุตรหลาน ผู้ปกครองไม่เคยถามถึงผลการเรียน รู้เพียงแค่ว่าสอบผ่านหรือไม่ ไม่ได้ดูเอกสารเนื่องจากส่วนใหญ่ อ่านหนังสือไม่ออก ไม่สามารถบังคับหรือกำหนดได้ว่าให้บุตรหลานเรียนหนังสือหรือไม่ และ ไม่ได้กำหนดหรือเสนอแนะว่าจะเรียนอะไรนอกจากอาชีพแพทย์หรือครู ผู้ศึกษาคิดว่าจาก สถานการณ์ดังกล่าวอาจจะวิเคราะห์ได้ว่านอกจากความไม่รู้หนังสือ ความไม่เข้าใจในระบบ การศึกษาแล้ว ผู้ปกครองยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษานอกจากประเด็นการพัฒนาทาง เศรษฐกิจให้กับครอบครัว นั่นอาจหมายถึงการยังไม่เข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษาอย่างแท้จริง ว่าการศึกษานั้นนอกจากจะเป็นแนวทางที่นำไปสู่การมีงานที่มีรายได้ดีแล้ว การศึกษายังมี ความสำคัญในการเป็นเครื่องมือจัดการความรู้ การเพิ่มทางเลือกให้กับชีวิต การศึกษาทำให้เราไม่ ต้องผิดพลาดเองแต่สามารถที่จะเรียนรู้จากความผิดพลาดของผู้อื่น ฯลฯ ความเข้าใจแก่มุมเดียวด้าน เดียวของผู้ปกครองอาจจะแสดงเป็นนัยว่าแท้จริงแล้ว ผู้ปกครองยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา อย่างแท้จริง ทำให้บทบาทของการบังคับหรือแนะนำแนวทางเพื่อให้บุตรหลานศึกษาต่อนั้นมีขีดจำกัด ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถบังคับได้ การชี้แจงและอธิบายถึงประโยชน์ของการศึกษามีบทบาทมากต่อ ครูที่ทำหน้าที่แนะนำการศึกษา ไม่ใช่ทำความเข้าใจหรือเสนอทางเลือกให้กับเด็กเท่านั้นแต่ควรทำ ความเข้าใจและให้ความรู้กับผู้ปกครองด้วย

ประการที่สาม การอพยพเข้าไปทำงานในเมืองของคนในชุมชน แสดงถึงปัญหาการไม่มี อาชีพรองรับ หรือปัญหาความยากจนขาดแคลนเมื่ออยู่ในพื้นที่ ซึ่งทำให้คนในชุมชนครั้งหนึ่ง ตัดสินใจไปทำงานในเมืองแม้จะเสี่ยงต่อการถูกจับก็ตาม ผลจากการอพยพเข้าไปทำงานในเมือง

ของคนวัยทำงานทำให้โครงสร้างสังคมเปลี่ยนแปลง เด็กต้องอยู่กับผู้สูงอายุ ส่วนคนหนุ่มสาววัยทำงานออกไปขายแรงงานในเมือง ผู้สูงอายุอาจจะดูแลเด็กได้แต่ก็ไม่เหมือนการที่เด็กได้อยู่กับพ่อแม่ ผู้สูงอายุอาจจะมึนช่องว่างระหว่างวัยมากทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันได้ เด็กกลุ่มนี้จึงถือว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการมีปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ การสร้างงานในชุมชนจึงไม่ใช่แค่การสร้างรายได้ในเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังคงกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างเกราะป้องกันสถาบันครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการจัดการศึกษาในลักษณะที่จะช่วยสร้างทักษะที่เหมาะสมตามบริบทที่จะสามารถประกอบอาชีพในท้องถิ่นได้เช่น การสอนภาษาอังกฤษสำหรับธุรกิจท่องเที่ยว ท่องเที่ยว เป็นต้น

ประการที่สี่ การเปลี่ยนจากอยู่บ้านมาอยู่โรงเรียน การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวมาอยู่โรงเรียนประจำ เนื่องจากระยะทางและการเดินทางที่เป็นอุปสรรคต่อมาโรงเรียนแบบเข้าไปเย็นกลับนั้นผู้ศึกษาเห็นว่า หากตัวเด็กไร้สัญชาติไม่มีความพร้อมอีกทั้งไม่มีภูมิคุ้มกันทางสังคมที่ดีเด็กอาจจะถือว่ามีความเสี่ยงที่จะมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม การอยู่ห่างจากผู้ปกครอง เด็กต้องรู้จักที่จะพึ่งพาตนเอง เมื่อเด็กประสบปัญหาการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้กับเด็กไร้สัญชาติจึงเป็นบทบาทหนึ่งซึ่งรูปแบบการศึกษาที่ดีควรจะมีเพื่อเป็นแนวทางป้องกันก่อนจะเกิดปัญหา การจัดครูที่ปรึกษาให้มีความใกล้ชิด มีทักษะในการสื่อสารและจิตวิทยาที่จะทำความเข้าใจกับเด็กเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจึงเป็นส่วนที่ไม่ควรมองข้าม อาจจะอยู่ในลักษณะของครูหอพักที่มีความใกล้ชิดกับเด็กหลังจากเลิกเรียนแล้ว เพื่อจะเป็นที่ปรึกษาและแนะแนวทางให้กับเด็กได้ ในทรรศนะของผู้ศึกษาแล้วครูที่ปรึกษาจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่จะรักษาช่องว่างที่เกิดจากการห่างจากผู้ปกครอง

ประการที่ห้า การตกอยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยม ในทรรศนะของผู้ศึกษาเห็นว่า แม้การใช้โทรศัพท์มือถือจะเป็นพฤติกรรมปกติของเด็กในปัจจุบัน แต่ในบริบทของเด็กไร้สัญชาติแล้วผู้ศึกษาพบว่า ความจำเป็นต่อการใช้โทรศัพท์มือถือมีค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับระดับรายได้ของผู้ปกครองรวมทั้งภาระอื่น ๆ ที่ผู้ปกครองต้องใช้จ่าย ผู้ศึกษาเห็นว่าโทรศัพท์มือถืออาจจำเป็นในแง่ของการติดต่อสื่อสารเมื่อเด็กไร้สัญชาติไปอยู่โรงเรียนที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน แต่ในความเป็นจริง ผู้ปกครองโทรศัพท์มักจะโทรศัพท์หาบุตรหลานของตนขณะที่อยู่ในหมู่บ้านซึ่งมีข้อจำกัดทั้งสัญญาณโทรศัพท์และไฟฟ้า ค่าใช้จ่ายของโทรศัพท์มือถือนอกจากราคาตัวเครื่องแล้ว ยังมีค่าบริการรายเดือน แม้ปัจจุบันจะไม่ได้มีราคาสูงเท่ากับเมื่อก่อน แต่ก็ถือว่าเป็นภาระค่าใช้จ่ายที่สามารถตัดออกไปได้

การบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยแสดงถึงกระแสบริโภคนิยม การรับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาแต่ตนเองยังไม่มีความพร้อมในการปรับตัว กระแสบริโภคนิยมเด็กไร้สัญชาติอาจจะได้รับการการชมโทรทัศน์ โดยปกติแล้วทางหมู่บ้านแม่สามแลบจะใช้กระแสไฟฟ้าจากแผงโซลาร์เซลล์โดยจะ

เปิดกระแสไฟฟ้าให้แต่ละบ้านใช้ในระยะเวลาประมาณ 19 นาฬิกาจนถึงประมาณ 21 นาฬิกา ช้าหรือเร็วแล้วแต่ฤดูกาลและแสงอาทิตย์ในแต่ละวัน รายการโทรทัศน์ส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านจะเป็นละคร ซึ่งจะเป็นการเสพเพื่อความบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ เด็กอาจจะได้รับวัฒนธรรมและค่านิยมชั้นชนคนที่ใช้ของราคาแพง หน้าตาสวยงาม แต่งตัวดี และมีโทรศัพท์มือถือใช้ นี่เป็นส่วนที่แสดงว่าเกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Culture Lag) เด็กได้รับการถ่ายทอดจากสื่อให้เห็นความสะดวกสบาย การใช้ชีวิตตามวิถีของคนในเมือง แต่เพราะความไม่พร้อมของวิถีชีวิต รายได้ค่าครองชีพของผู้ปกครองไม่ได้เอื้ออำนวยให้การใช้ประโยชน์จากโทรศัพท์มือถือเต็มประสิทธิภาพและไม่เหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ ก่อให้เกิดปัญหาภาระค่าใช้จ่าย ซึ่งเกินกำลัง ทางแก้ปัญหของสถานการณ์นี้อาจนำไปสู่ปัญหาสังคม จากการต้องการหาเงิน ซึ่งอาจจะนำไปสู่วิถีทางที่ไม่ถูกต้อง และนำไปสู่ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาการลักขโมย อาชญากรรม ข้องเกี่ยวกับยาเสพติด การขายบริการทางเพศ ฯลฯ นับได้ว่าเป็นภาวะที่เสี่ยง ในความเป็นจริงเราไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงกระแสกระแสนะบริโภคนิยม แต่สามารถที่จะสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชนรู้เท่าทัน ผู้ศึกษาคิดว่าเป็นส่วนสำคัญที่ควรตระหนักในการจัดรูปแบบการศึกษาโดยเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กไร้สัญชาติ

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- 1) รัฐบาลควรมีนโยบายเรื่องทุนการศึกษาสำหรับให้เปล่าและและกู้ยืมเรียนแก่เด็กไร้สัญชาติเช่นเดียวกับที่เด็กไทยได้รับ เพื่อให้เด็กไร้สัญชาติรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย มีหน้าที่เป็นกำลังจะพัฒนาประเทศต่อไป
- 2) รัฐบาลควรปรับปรุงแก้ไข กฎหมายที่บัญญัติสงวนอาชีพบางอย่างไว้สำหรับคนไทย ซึ่งไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เช่น อาชีพ การขับขี่ยักรยานสามล้อรับจ้าง การขับขี่ยักรยานยนต์สามล้อรับจ้าง การขับรถยนต์สาธารณะ การตัดผม การแต่งผมสตรี การตัดเย็บเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสตรี ซึ่งอาชีพเหล่านี้ มีการสอนให้กับเด็กไร้สัญชาติ แต่ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ เพราะเป็นอาชีพที่สงวนไว้สำหรับคนไทย

5.3.2 ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

- 1) เนื่องจากตัวนโยบายเกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษาสำหรับคนไร้สัญชาตินั้นเป็นแนวทางที่ดีแล้ว แต่ในระดับปฏิบัติการควรจะมีการชี้แจงให้ปฏิบัติงานตรงกับนโยบายที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข ยกตัวอย่าง กรณีที่เด็กจะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเด็กไร้สัญชาติสามารถศึกษาได้ใน

ระดับสูงที่สุดตามความสามารถ แต่ในความเป็นจริงนั้นพบว่า การขออนุญาตออกนอกพื้นที่เพื่อไปศึกษาต่อที่อื่นอนุญาตให้ตลอดหลักสูตร แต่ในทางปฏิบัติให้สูงสุดแค่ 1 ปีเท่านั้น

2) ปัญหาการปรับตัวของเด็กไร้สัญชาติเมื่อมาศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่อยากรู้อยากลอง อยากเป็นที่ยอมรับ ประกอบกับกระแสบริโภคนิยม อาจทำให้เด็กไร้สัญชาติปรับตัวไม่ทันและมีปัญหาพฤติกรรมตามมา ดังนั้น ก่อนมาศึกษาในระดับที่สูงขึ้นในเมือง โรงเรียนควรมีการเตรียมความพร้อมและสร้างภูมิคุ้มกันอย่างเข้มข้นให้กับเด็ก โดยการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองให้กับเด็กเพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของลัทธิบริโภคนิยมระหว่างการมาศึกษาในระดับที่สูงขึ้นในเมือง รวมทั้งโรงเรียนระดับมัธยมที่รับเด็กไร้สัญชาติเข้ารับการศึกษาก็ควรปลูกฝังจิตสำนึกดังกล่าวด้วย

3) พัฒนาชุมชนอำเภอสบเมยควรร่วมมือกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างอาชีพที่ยั่งยืนในพื้นที่บ้านแม่สามแลบ เพื่อลดปัญหาการอพยพแรงงานของคนหนุ่มสาวจากหมู่บ้านไปทำงานในเมือง ซึ่งทำให้ถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องค่าแรง อีกทั้งในกรณีของหญิงสาวมีความเสี่ยงต่อการถูกล่อลวงไปประกอบอาชีพขายบริการทางเพศซึ่งอาจเกิดปัญหาการติดเชื้อเอช ไอ วี ดังที่เคยเกิดกับหญิงสาวที่มาจากครอบครัวที่ยากจนในชุมชนอื่น ๆ

5.3.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาโอกาสในการเข้าทำงานของคนไร้สัญชาติ เพื่อพิจารณาให้เห็นชัดเจนว่าจากสิทธิทางการศึกษาที่เด็กไร้สัญชาติได้รับทำ ได้เพิ่มโอกาสในการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในระดับที่เท่าเทียมกับคนสัญชาติไทยหรือไม่อย่างไร

2) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ